

P. P. PANAITESCU: INTRODUCERE LA ISTORIA CULTURII ROMÂNEȘTI

Editura științifică, București 1969, 398 p.

În Editura științifică a apărut în anul 1969 ultima lucrare a regretatului istoric P. P. Panaitescu „Introducere la Istoria Culturii Românești”, un valoros și aprofundat studiu de istorie românească din cele mai vechi timpuri și pînă la formarea statelor feudale românești, care cuprinde 17 capitole.

Este un veritabil tratat de istoria României, de aceea, în succinta prezentare de față, nu se urmărește decît a se atrage atenția asupra necesității consultării ei de către profesorii de istorie. De altfel, o discuție amplă cu caracter critic, pe marginea acestei lucrări, se găsește în revista „Studii” nr. 2/1970.

Vrem să menționăm că însuși titlul lucrării atrage atenția prin aceea că autorul dă un nou concept despre cultură, considerînd că „din cultura unui popor fac parte integrantă și organizarea instituțiilor sale și evoluția lor, precum și felul de muncă devenit o deprindere seculară și proprie aceluia popor” (Cuvînt înainte, p. 11), iar în continuare adaugă: „Am înțeles introducerea la Istoria Culturii Românești” ca studiul unui cadru istoric și în același timp ca o cercetare a împrejurărilor care au îngăduit formarea tot mai structurată a acestei culturi, pornind de la începuturile ei pînă la formarea statului feudal”.

„Cuvîntul înainte” cuprinde trăsăturile caracteristice ale acestei „culturi”, care sînt următoarele:

— Unitatea culturii românești.

Se subliniază că „ortodoxia, slavonismul, stilul bisericilor și al cetăților, creația populară, artele plastice sînt identice la toți românii”, „peste granițele statelor feudale”.

— Continuitatea în timp a culturii românești, pe întreg teritoriul locuit de poporul român, fapt ce reiese, între altele, și din aceea că, deși românii, în împrejurările istorice date, au fost nevoiți să trăiască în 3 state separate din punct de vedere politic, niciodată legăturile economice, politice și cul-

turale între ei nu s-au întrerupt. În plus, românii au continuat să vorbească aceeași limbă, să aibă aceleași obiceiuri, aceleași tradiții.

— Ocupându-se de locul poporului român în ansamblul popoarelor europene în evul mediu timpuriu, autorul aplică teoria „cadrelor de cultură și a uniunilor culturale” și concludă că „ceea ce istoricii au considerat pînă acum ca o serie de împrumuturi, trebuie privit ca o trăire împreună a mai multor popoare”. „Cele două cadre de cultură care au înglobat poporul românesc în epoca sa de formație, sînt cel bizantino-slav-oriental și cel central, european” (p. 15). Autorul explică formarea celor două cadre de cultură arătînd că: „un număr de popoare vecine sau mai depărtate au trăit o viață economică socială și culturală asemănătoare care s-a manifestat prin dezvoltarea paralelă a instituțiilor lor. Este vorba deci de culturi și civilizații reunite în cadre mai largi dovedind, nu relații de superioritate și inferioritate între popoare, ci de conviețuire și întrepătrundere culturală, pe baza marilor curențe populare ce străbat evul mediu, adesea necunoscute cronicarilor și scriitorilor de documente” (p. 14—15). Această idee conduce și la considerarea culturii poporului român în această situație, drept cultura unui popor european și nu a unui popor izolat.

Valoroase sînt și capitolele privind formarea poporului român și a limbii române și în mod special problema continuității. Aceste capitole constituie pentru profesorul de istorie elemente de erudită informație care îl ajută să prezinte elevilor în mod clar și documentat, una din cele mai spinoase probleme din istoria noastră veche.

Despre popoarele migratoare se arată că n-au afectat masa populației românești, deoarece, fiind popoare de stepă, au evitat munții și pădurile pătrunzînd în Europa prin deschideri largi, Boemia, Moravia, Dobrogea, în timp ce „noi am rămas aci ca într-o cetate, o insulă romanică în mijlocul slavilor și al maghiarilor”. Aceasta și pentru faptul că, precizează autorul, „pînă la slavi n-au fost colonizări ale popoarelor migratoare în Dacia, ci numai așezări militare provizorii”.

Atrage în mod deosebit atenția și teoria pînzelor de populație (cap. „Slavii și formarea poporului român”) prin care autorul explică înfrîngerea slavă asupra limbii române precum și aspectul invers, puternica influență a limbii latine balcanice asupra bulgarei.

Astfel se arată că „în evul mediu timpuriu exista o pînză neîntreruptă de populație romanică din Dacia pînă în Pind și la Salonic; dar tot atunci, de ambele părți ale Dunării, era pînza neîntreruptă a slavilor, care conviețuiau cu romanii. Cînd slavii trec la o viață așezată, începe să se contureze o arie a fiecăruia dintre cele două popoare: romanii deznaționalizează pe slavi în Dacia Traiană; slavii, slavizează pe romanii din Moesia, Dardania și Dacia Aureliană. Se produce o concentrare a fiecăruia dintre cele două popoare pe un anumit ținut, pe care îl locuiește și acum” (p. 121). În continuare, se arată de ce și-au pierdut slavii limba în nordul Dunării, în timp ce în sudul fluviului i-au slavizat pe romani. Aceasta se explică prin faptul că în sud a avut loc o colonizare agricolă a slavilor, unde „țărani nu

erau liberi și au primit ca eliberatori pe slavi". În nordul Dunării însă, daco-romanii erau organizați în obști libere și au ieșit învingători împotriva slavilor care erau așezați în colonii izolate pe văi (p. 121). Un loc larg, de altfel, îl ocupă în lucrare obștea țărănească daco-romană ca unitate social-economică și politică de bază în perioada de trecere la feudalism.

În privința orînduieilor sociale, istoricul P. P. Panaitescu subliniază lipsa sclavajului ca formă de organizare predominantă și în consecință nu admite „existența în istoria românilor a unei perioade sclavagiste, nici în cadrul regatului dacilor, nici în vremea stăpînirii romane în provincia Dacia”. „Fără a contesta prezența sclavilor meșteșugari și agricoli în Dacia în aceste două epoci, nu am aflat nici în izvoare, nici în împrejurările sociale și politice, posibilitatea și necesitatea unei producții bazate în primul rînd pe munca sclavilor” („Cuvînt înainte”, p. 16). Vorbind despre cristalizarea relațiilor feudale și a statelor, autorul subliniază diferența de conținut politic dintre „țară” (voevodate) și „stat”. Această deosebire, în fond o deosebire de putere, este subliniată de „Chronicon Dubnicenses”, care vorbind despre întemeierea Moldovei arată: „Țara aceea s-a mărit prefăcîndu-se într-un stat”.

Printre multiplele probleme cuprinse în lucrarea pe care o prezentăm, sînt și precizări de nuanțe ale unor termeni. Ne referim la verbul a trăi din capitolul „Limba română purtătoare de cultură”. „În limbile romanice noțiunea a trăi e redată prin derivate din *vivere*; numai în românește, alături de slavicul a trăi, era un cuvînt arhaic *a custă*, din latinescul constare, a rezista, a se menține pe loc. A trăi nu era pentru strămoșii noștri nici desfătare, dar nici predare în fața suferinței, ci o împotrivire în fața nevoilor, *a trăi însemna a rămîne*. Numai limba română cunoaște această asociere de sensuri, oglîndind soarta neamului” (p. 138). Numele neamului nostru este, de fapt, după autor, numele poporului roman, „romanii din Dacia păstrînd întreaga icoană ideală a imperiului unitar” (p. 139). „Nici un popor străin din evul mediu nu numea deci pe români după numele vreunui trib sau al unei provincii, toți îi cunoșteau, cum se știau și ei, ca o unitate oglîndită în numele *vlah*, *traducerea lui romanus*” (p. 142).

Studiu valoros, „terminat în ultimele sale zile printr-o supremă sforțare de voință”, cum scrie într-o scurtă notă lămuritoare soția istoricului, Silvia Panaitescu, „Introducerea la istoria culturii românești” îmbogățește istoriografia noastră cu o importantă lucrare care va prilejui meditații și discuții rodnice.

CLEOPATRA BORCEA